

ٲارن لاءِ ’ڊرس لطيف‘ جو سلسلو

اسات جو شاه لطيف

(ڪتاب چوٿون)

سهيڙيندڙ

ڊاڪٽر فهميده حسين

صلاڪار

تاج جويو ۽ سيد شير شاهه

سنڌي لئنگئيج اٿارٽي

حيدرآباد، سنڌ.

2012ع

سنڌي لئنگئيج اٿارٽيءَ جو ڪتاب نمبر (189)

سڀ حق ۽ واسطا محفوظ

اسان جو شاهه لطيف (ڪتاب چوٿون)

سهيڙيندڙ: ڊاڪٽر فهميده حسين

صلاحڪار: تاج جويو ۽ سيد شير شاهه

چاپو: پهريون

سال: سيپٽمبر 2012ع

تعداد: 1000

قيمت: 50/= روپيا

Catalogue Reference

Dr. Fahmida Hussain
Asan Jo Shah Latif
Children's Literature
Sindhi Language
Sindhi Language Authority
ISBN 978-969-9098-94-9

هيءُ ڪتاب، اڪادمي ادبيات پاڪستان، اسلام آباد جي مالي سهڪار سان شايع ڪيو ويو.

ASAN JO SHAH LATIF

Compiled by: Dr. Fahmida Hussain
Edition: First
Year: September 2012
Quantity: 1000
Price: Rs. 50 /=
Composed by: Hussain Ahmed & Asadullah Bhutto.
Title: Asadullah Bhutto
Printed by: Pakeeza Printers, Hyderabad.
Published by: Taj Joyo, Secretary, Sindhi Language Authority,
Hyderabad, National Highway, Hyderabad, Sindh, 71000, Pakistan.
Tel: 022-9240050-53
Fax: 022-9240051
E-mail: sindhila@yahoo.com
Website: www.sindhila.org

هيءُ ڪتاب، تاج جويو، سيڪريٽري سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد، ميسرز پاڪيزه پرنٽرز حيدرآباد کان ڇپائي.

اداري جي آفيس، نيشنل هاءِ وي، حيدرآباد، سنڌ مان پڌرو ڪيو.

Contents

4.....	هن ڪتاب بابت
6.....	پنهنجي پاران
8.....	شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو ڪلام
9.....	نوري ڄام تماچيءَ جو قصو

هن ڪتاب بابت

هن ڪتاب ۾ شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي رسالي مان ٽن سُرَن ”سرڪاموڏ“، ”سرليان چنيسر“ ۽ ”سرمارئيءَ“ مان بيتن جي چونڊ ڪئي وئي آهي.

سُرڪاموڏ ۾ نوري ڄام تماچيءَ جي ڪهاڻيءَ کان سواءِ ڪينجهر جي قدرتي سونهن، مهاڻن جي رهڻي ڪرڻي، غربت ۽ انسان دوست حاڪم جو ذڪر اچي ٿو.

سُرليان چنيسر ۾ لالچ جهڙي انساني عيب، پورڙاڻپ، ليلا جي پڇتاءِ ۽ چنيسر جي محبت جو موضوع بحث هيٺ آندو ويو آهي.

سُرمارئيءَ ۾ مارئيءَ جي ڪردار کي بيان ڪيو ويو آهي. هن قصي ۾ مارئيءَ جي مختلف گُٺن کي ڳايو ويو آهي: جيئن ظلم ۽ ڏاڍ آڏو نه جهڪڻ، لالچ ۽ لوپ ۾ نه اچڻ، سڄڻ ۽ ساڻيهه کي نه وسارڻ ۽ پاڪ دامن رهڻ جهڙين وصفن کي اجاگر ڪيو ويو آهي.

پنهنجي پاران

سڄي دنيا ۾ اهو دستور آهي ته اتان جا تعليمي ماهر ۽ علمي ادارا پنهنجن ڏاهن، عالمن، اديبن، شاعرن ۽ سندن ڪم جي باري ۾ پنهنجي نئين نسل کي ڄاڻ ۽ آگاهي ڏيڻ لاءِ، انهن جي زندگين توڙي تخليقن بابت پاراڻا ايڊيشن ڪيندا آهن ۽ اهي نه صرف اسڪولن ۾ 'واڏو مددگار مطالعي' (supplementary reading) لاءِ پڙهائڻ ضروري سمجهيا ويندا آهن، پر پاران جا مائٽ گهر ۾ انهن جي اڀياس کي همٿائيندا آهن ۽ کين ڪنهن ڪاميابيءَ يا سالگره وغيره جهڙن موقعن تي سوکڙيءَ طور به ڏيندا آهن. انگريزي ٻوليءَ جي وڏي شاعر ۽ ڊرامانگار وليم شيڪسپيئر جي مشهور ڊرامن جا مختصر پاراڻا ايڊيشن هجن يا اردوءَ جي شاعر علامه اقبال بابت 'اسان جو اقبال' نالي سيريز جا ڪتاب، اهي پاران ۾ انهن شاعرن بابت وڏي ساڃاهه پيدا ڪن ٿا.

سنڌي ٻوليءَ جو قومي شاعر شاهه عبداللطيف ڀٽائي، نه صرف سنڌ، پاڪستان بلڪ سموري دنيا جي وڏن شاعرن ۾ اعليٰ مقام رکي ٿو. 'شاهه جو رسالو' هر سنڌيءَ جي گهر ۾ لازمي طور هوندو آهي ۽ وڏي عمر جا مرد ۽ عورتون ان مان ڪيترائي بيت پهاڪن ۽ چوڻين طور پيا ورجائيندا آهن، پر ڪجهه وقت کان نوجوان نسل ۾ اهو تاثر اُڀريو آهي ته شاهه لطيف جي ٻولي ڏکي آهي ۽ کين اها گهٽ سمجهه ۾ ٿي اچي. منهنجي خيال ۾ ان جو سبب اهو آهي، جو اسان پاران کي ننڍي هوندي کان شاهه لطيف ۽ سندس ڪلام جي باري ۾ مناسب ساڃاهه ڏيڻ ۾ ڪوتاهي ڪئي آهي. جيڪڏهن اسين ڪچيءَ کان کين شاهه جا بيت ٻڌايون ۽ ٻار جي عمر کي ڌيان ۾ رکي، درجيبندي ڪري پهرين سؤلا ۽ پوءِ آهستي آهستي ڳوڙهي معنيٰ رکندڙ بيت سندن ڪنن ۾ وجهون ۽ انهن جي معنيٰ کين سمجهايون ته وڏو ٿي ڪوبه نوجوان ائين ڪونه ڇوندو ته شاهه جي ٻولي ڏکي آهي. ٻوليءَ کان اڳتي شاهه لطيف جي ڪلام ۾ معنيٰ جا موتي وڪريا پيا آهن. اعليٰ انساني اخلاقي قدرن، وطن دوستيءَ ۽ انسان دوستيءَ سان گڏ دنيا ۾ ڪامياب زندگي گذارڻ جا سبق پڙيا پيا آهن. ضروري آهي ته پنهنجن پاران جي ذهني ۽ اخلاقي تربيت لاءِ اهي کين پڙهايا وڃن.

ڪجهه ڏينهن اڳ محترم ڊاڪٽر سليمان شيخ صاحب ٻڌايو ته سنڌ گريجوئيٽس

انسوسيئيشن جي نگرانيءَ ۾ سنڌ جي مختلف شهرن ۾ هلندڙ 25 'روشن تارا' اسڪولن ۾ چوٿين کان اٺين ڪلاس تائين 'شاهه لطيف' پڙهايو ويندو آهي، ان لاءِ پاڻ ڪجهه ڪتاب به تيار ڪرايا هئا، جيڪي انهن اسڪولن ۾ نصابي ڪتابن طور پڙهايا ويندا آهن. وري هاڻي تازو پاڻ اها خوشخبري به ٻڌايائين ته سنڌ حڪومت به اصولي طور اها ڳالهه قبول ڪئي آهي ۽ جلد ئي ان ڏس ۾ ڪو فيصلو ٿيڻ وارو آهي، جنهن موجب اسڪولن ۾ "درس لطيف" جو آغاز ڪيو ويندو.

انهيءَ حوالي سان اسان بهتر سمجهيو ته سنڌي لئنگئيج اٿارٽي به سنڌي ٻوليءَ جي معمار ۽ محسن شاهه لطيف جي ساڃاهه پيدا ڪرڻ جي مقصد سان "درس لطيف" ڏيڻ لاءِ ننڍڙا ڪتابڙا ڇپرائي، پنهنجو ڪردار ادا ڪري ان ڏس ۾ پنج ڪتابڙا تيار ڪيا ويا آهن، جن ۾ ٻارن جي عمرين کي ذهن ۾ رکي تمام سؤالا ۽ سبق آموز بيت درجيوار ڏنا ويا آهن. هر هڪ بيت ۾ موجود ڏکين لفظن جون معنائون ۽ بيت جي سمجهاڻي ڏني، ٻارن ۾ ڪنهن نه ڪنهن اخلاقي گهٽ پيدا ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي. ان ڏس ۾ آءٌ محترم پروفيسر سيد شير شاهه ۽ محترم پروفيسر تاج جويي جي ٿورائتي آهيان، جن هنن ڪتابن کي نظر مان ڪڍيو ۽ تمام سهڻيون صلاحون ڏنيون. مون کي اميد آهي ته هنن ڪتابڙن ذريعي سنڌ جي ٻارن ۾ اسان جي پياري ٻوليءَ جي عظيم شاعر شاهه لطيف جي ساڃاهه پيدا ٿيڻ سان گڏ ساڻس اُنسيت پڻ پيدا ٿيندي.

— ڊاڪٽر فهميده حسين

شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو ڪلام

شاه عبداللطيف ڀٽائي سونهاريءَ سنڌ جو سدا حيات شاعر آهي، جنهن جي ڪلام وارو ڪتاب ”شاه جو رسالو“ هر سنڌيءَ جي گهر ۾ لازمي طور هوندو آهي. هن رسالي ۾ ڪيترائي اهم عنوان موجود آهن، جن ۾ دين، دنيا، امن، محبت، ٻڏي، انسان دوستي ۽ وطن دوستي اهم آهن. هونءِ رڳو هڪ وڏو شاعر آهي، پر ڏاهوءَ عالم به آهي، جنهن جو ڪلام ٻوليءَ، ادب ۽ فن سان گڏ اعليٰ خيال جي خوبين سان مالا مال آهي. شاه سائينءَ جي ڪلام کي غور سان پڙهيو ته ان ۾ توحيد، رسالت، عبادت، تصوف، انسانيت جهڙا تمام اهم موضوع بيان ٿيل آهن. جيئن ته الله تعاليٰ جي مخلوق ۾ انسان سڀني کان مٿانهون درجور کي ٿو ۽ کيس ”اشرف المخلوقات“ سڏيو ويو آهي، ان ڪري سندس تعليم ۽ تربيت لاءِ پيغمبر، ولي، بزرگ صوفي ۽ ڏاها عالم ايندا رهيا آهن، جن پنهنجي پيغام سان انسانن کي اعليٰ زندگي گذارڻ جو ڏس ڏنو. شاه عبداللطيف ڀٽائي هڪ ڏاهو عالم ۽ صوفي شاعر آهي، جنهن پنهنجي رسالي ۾ بيتن ۽ واين جي ذريعي پهرين الله تعاليٰ جي وحدانيت ۽ ان جي عبادت ۽ رسول پاڪ صلي الله عليه وآله وسلم جي رسالت ۽ سندن اطاعت بابت درس ڏنو آهي. ان کان پوءِ انسانن جي اخلاق ۽ ڪردار کي بلند ڪرڻ ۽ سندن شخصيتن کي سنوارڻ لاءِ ڪيترائي اعليٰ مثال ڏنا آهن. اهڙيءَ ريت شاه صاحب هڪ استاد ۽ رهبر بنجي رهنمائي ڪئي آهي. هو اسان کي حق ۽ سچ جي راه تي هلڻ جي صلاح ڏي ٿو ۽ ڪوڙ ۽ ڪپت کان بچڻ جي تلقين ڪري ٿو ته جيئن هن زندگيءَ ۾ به ڪامياب ٿيون ته آخرت ۾ به سرخو رهون.

هونئن ته دنيا جي ٻين ملڪن ۾ به ڪيترائي ناليوارا شاعر، ڏاها، عالم ۽ مفڪر پيدا ٿيا آهن، جن پنهنجي پنهنجي قوم لاءِ بيمثال پيغام ڏنا آهن، پر شاه سائينءَ پنهنجي ڪلام ذريعي انسانذات سان محبت، امن ۽ پائيداري جو پيغام ڏيڻ سان گڏ ڏاڍو ڏهڪاءُ، ظلم يا انصافيءَ سان مهاڏو اٽڪائڻ جو به درس ڏنو آهي ۽ پنهنجي زندگيءَ جي اعليٰ مقصد ۽ منزل کي حاصل ڪرڻ لاءِ پاڻ پتوڙڻ جي راه ڏسي آهي.

شاه عبداللطيف ڀٽائي جيئن ته سنڌ سان بيحد محبت ڪندو هو ان ڪري هن سنڌي ماڻهن جي رهڻي ڪهڻي، سنڌي سماج جي اندر رسمن رواجن ۽ سنڌ جي تاريخ جي اهم واقعن ۽ ڪردارن جي ڳالهه ڪئي آهي. نه صرف ايترو پر سنڌ جي جاگرافيائي حدن اندر موجود وڻ ٽڻ، ٻوٽا، جانور، پکي پڪڙ، جبل، ٽڪر، نئينون، نديون ۽ سمنڊ وغيره ڪلام ۾ آڻي، انهن جي باري ۾ تمام گهڻي ڄاڻ مهيا ڪئي آهي، جنهن جي ڪري سندس رسالو سنڌ بابت هڪ اهم دستاويز بنجي ويو آهي. شاهه سائينءَ جو ڪلام جيئن ته موسيقيءَ جي سرن تي ٻڌل آهي، ان ڪري اهو جهر جهنگ، جهوپڙين، ماڙين، اڪيلائي توڙي مجلسن ۽ محفلن ۾ ڳايو ۽ ٻڌو ويندو آهي ۽ سنڌ جا سمورا ماڻهو ننڍا وڏا، پوڙها پڪا، زالن مڙسين کيس 'شاعرن جو سرتاج' مڃيندي، سندس مهانتا کي مڃين ٿا.

شاهه لطيف کي مڃڻ وارا رڳو سنڌ جا عالم اديب نه، پر ڪيترا سنڌ کان ٻاهر پاڪستان جا ۽ پاڪستان کان ٻاهر يورپ جي ملڪن جا عالم به آهن، جن ۾ جرمنيءَ جا ڊاڪٽر ٽرمپ، ڊاڪٽر اينميري شمل ۽ جرد لپڪي، انگلينڊ جو ڊاڪٽر ايڇ. ٽي سورلي به شامل آهن، جن کيس دنيا جي تمام وڏن شاعرن ۾ شمار ڪيو آهي. اسان کي گهرجي ته اسين شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي ڪلام کي پڙهون، سمجهون ۽ پوءِ ان تي عمل به ڪريون ته جيئن اسين زندگيءَ ۾ ڪاميابي حاصل ڪريون.

نوري ڄام تماچيءَ جو قصو

سنڌ ۾ سمن جي حڪومت واري دور ۾ ڄام تماچيءَ نالي هڪ اصول پرست ۽ عوام دوست بادشاهه ٿي گذريو آهي. هيءَ ڪهاڻي ڄام تماچيءَ جي نوري مهاڻيءَ سان محبت جو

هڪ اڻ وسرندڙ داستان آهي.

ڪينجهر ڍنڍ جي ڪناري غريبي ۽ مسڪيني حال ۾ ڪڪن جي جهوپڙين، منهن ۽ ٻيڙين تي ٺهيل مختصر گهرن ۾، سنڌ جي هڪ اهم قبيلي جا ماڻهورهندا هئا، جيڪي ويچارا غريب ۽ مسڪين، مڇي ماري پيٽ گذر ڪندا هئا. سندن عورتون ڪييون ڪاريون ڪٽي مڇي وڪڻنديون هيون. اهڙي گدلي ۽ بدبودار ۽ هيٺي ماحول ۾ ”نوري“ نالي مهاڻي پلجي جوان ٿي، جيڪا شڪل شبيهه ۽ هلت چلت ۾ سڀني کان سرس هئي.

هڪ ڀيري سنڌ جو سلطان ڄام تماچي شڪار ڪندي اچي ڪينجهر ڪنڌيءَ تي نڪتو ته سندس نظر نوريءَ تي پئي ۽ کيس نوريءَ جي سادگيءَ ۽ سونهن وڻي وڻي. ذات پات جا وهم وساري، ننڍ وڏائيءَ جا سنڌا مڙي، حاڪم ۽ محڪوم جا ويڇا ختم ڪري، نوريءَ جو سڱ سندس ماتن کان گهريائين. مهاڻن به نوريءَ ۽ ڄام تماچيءَ جي شاديءَ جو رشتو خوشيءَ سان قبول ڪيو.

شاديءَ کان پوءِ به نوريءَ، پنهنجي بي پناهه حُسن جي باوجود ۽ راڻيءَ ٿيڻ کان پوءِ به نهٺائيءَ ۽ عاجزيءَ کي ڪونه وساريو. نوريءَ جي هن گڻ ڄام کي اڃا وڌيڪ موهي وڌو. ڄام تماچي، نوريءَ جو ايترو خيال ڪرڻ لڳو، جو ڄام جون ٻيون راڻيون نوريءَ سان ريس ڪرڻ لڳيون. ٻين راڻين ۾ ناز ۽ وڏائي هئي ته نوريءَ ۾ وري عاجزي ۽ نهٺائي هئي.

محلات جي سڀني راڻين وڏا هار سينگار ڪيا ۽ حيلو وسيلو هلايا، پر ڄام جي دل کتي نه سگهيو، پر نوريءَ جي سچائي، قدرتي سونهن ۽ سادگيءَ ڄام جي دل ۽ دماغ تي اهڙو ته اثر ڇڏيو، جو کيس پٽ راڻي ڪيائين. هڪ طرف وڏ گهراڻين سمين راڻين جا سينڌ سرما ۽ هار سينگار هئا ته ٻئي طرف نوريءَ جي سادگي، نمائائي، نياز ۽ نهٺائي، مطلب ته نوري پنهنجي گڻن سبب مهاڻيءَ جو درجو حاصل ڪيو ۽ ڄام جي پوري زندگيءَ ۾ ٻي ڪا به راڻي نوريءَ جي جاءِ ماڻي نه سگهي.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ کي هن قصي تمام گهڻو متاثر ڪيو ۽ پنهنجي شاعريءَ جي ”سرڪاموڏ“ ۾ هن قصي ذريعي ڄام تماچيءَ جي مهاڻن سان سٺي هلت، غريبن سان همدردي ۽ ذات پات جا ويڇا ختم ڪرڻ کي پڌرو ڪيو آهي ۽ نوري مهاڻيءَ جي ڪردار جي سونهن ۽ نياز نوڙت جي ساراهه ڪئي آهي. هن قصي ۾ انساني برابريءَ جو بي مثال درس آهي.

...

بيت: 1

تون سَمُو، ائون گندري، مُون ۾ عيبن لڪ،
هن منهنجي حال جي، توکي سڀ پرڪ،
ڪارڻ رُب الڪ، متان ماگر مٿين.

سمو:	ذات، ڄام تماچي، بادشاهه	ڪارڻ:	سبب، خاطر
گندري:	مهاڻي	رُب:	الله تعاليٰ، پاڻهار
عيب:	نقص، گهٽتائي، ڪوٽ	الڪ:	الله تعاليٰ
لڪ:	لڪين، گهٽا	ماگر:	مهائڻ جي ذات جي
پرڪ:	سڃاڻ، خبر، ڄاڻ	مٿين:	تبديل ڪرين، منهن ڦيرين، متائين

بيت جي سمجهاڻي

هيءَ بيت شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي رسالي جي ”سُرڪاموڏ“ مان چونڊيو ويو آهي. هن بيت ۾ شاهه سائينءَ نوريءَ جي عاجزيءَ ۽ نهٺائيءَ جو بيان ڪيو آهي. نوري سنڌ جي حاڪم ڄام تماچيءَ کي عرض ڪري ٿي ته تون بادشاهه ۽ راڄ جو مالڪ آهين، پر آءُ غريب مهاڻي آهيان، مون ۾ لڪين عيب آهن، توکي منهنجي هن حال جي خبر آهي، تنهنڪري سڄي ڌڻيءَ جي واسطي مون غريب کان منهن نه موڙجانءِ، مطلب ته نوري مهاڻي، عاجز ۽ نياز سان ڄام تماچيءَ کي منت ڪري رشتن جي پارت ڪري ٿي.

بيت: 2

هيٺ جرُ، مٽي مِجرُ، ڪنڌيءَ ڪونر ترن،
ورئي واهوندين، ڪينجهر ڪٿوري ٿئي.

جرُ:	زمين اندر پاڻي	واهوندا:	هوا، واءَ جو قسم، اولهه ڏکڻ
مِجرُ:	ڪنڌيءَ جو پور	ڪينجهر:	ڍنڍ جو نالو
ڪنڌيءَ:	ڪنارو ڪپر	ڪٿوري:	مُشڪ، خوشبوءِ
ڪونر:	ڪنول جا گل		
ورئي:	موتندي ايندي		

بيت جي سمجهاڻي

هيءَ بيت شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي رسالي جي ”سر ڪاموڏ“ مان چونڊيو ويو آهي. هن بيت ۾ شاهه سائينءَ سنڌ جي مشهور ڪينجهر ڍنڍ جي فطري خوبصورتِي ۽ بي مثال حُسن جون نقش چٽيو آهي ته ڪينجهر ۾ هيٺ صاف شفاف پاڻي آهي، مٿان ڪنڌيءَ جي وٽن ۾ پور آهي، ڪينجهر جي ڪنڌيءَ تي ڪنول جا گل ترندا ڏسڻ ۾ ٿا اچن، جيڪي نهايت دلڪش ۽ وڻندڙ منظر پيش ڪن ٿا. وري جڏهن واهوندي جون وڻندڙ هوائون لڳن ٿيون ته ڪينجهر جي چوڌاري گلن جي واس ڪري خوشبوءِ پکڙجي وڃي ٿي. هن بيت ۾ مجموعي طور ڪينجهر ڍنڍ ۽ ان جي خوبصورتِي بيان ڪيل آهي.

مشق

هنن بيتن ۾ شاهه عبداللطيف ڀٽائي نوريءَ جي روپ ۾ سچائي، سادگي، نهٺائي ۽ عاجزيءَ کي انسان جو بنيادي گُڻ ڪري پيش ڪيو آهي ۽ ان سان گڏ ڪينجهر ڍنڍ جي فطري سونهن جو عڪس به چٽيو آهي.

1- سوال:

1. مٿين بيتن جي روشنيءَ ۾ ٻڌايو ته نوري ذات جي ڪير هئي؟
  2. بيتن ۾ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ ڪهڙو پيغام ڏنو آهي؟
  3. ڄام تماچيءَ کي نوريءَ جي ڪهڙي خوبي پسند آئي؟
- 2- هيٺ بيتن مان ساڳين اکرن ۽ آوازن سان ختم ٿيندڙ لفظ ڏجن ٿا. اوهان ڪجهه ٻيا اهڙا لفظ ڳولي خال ڀريو؟

(1) الڪ	(2)	(3) .....
(4) جر	(5)	
(6) ترن	(7)	

ليان چنيسر جي ڪهاڻي

سومرا گهراڻي جو هڪ ناليوارو بادشاهه چنيسر، ديول ڪوٽ تي حڪومت ڪندو هو. چنيسر حُسن، شان شوڪت ۽ دولت وارو بادشاهه هو. چنيسر جي پٽ راڻي ليلان سندس لاڏلي راڻي هئي. ڪونٽروءَ نالي هڪ شاهوڪار عورت چنيسر جي چاهت حاصل ڪرڻ خاطر سندس محلات ۾ ٻانهي ٿي آئي ۽ هميشه وجهه ڳوليندي رهندي هئي ته ڪنهن به طرح ليلان کي هرڪائي ۽ لالچ ۾ آڻي، چنيسر سان ملڻ جو موقعو حاصل ڪري سگهي.

هڪ ڏينهن ليلان کي، ڪونٽروءَ نَوَ لکي قيمتي هار جي لالچ ڏيئي سندس مڙس چنيسر بادشاهه سان رهاڻ جي موڪل ورتي. انهيءَ رات چنيسر بادشاهه ملڪي معاملن نپاڻيندي رات جو دير سان محلات ۾ موٽيو ته ليلان هن کي ننڍا ڪڙيءَ ڪيفيت ۾ وٺي وڃي ڪونٽروءَ جي حوالي ڪيو. صبح جو جڏهن چنيسر بادشاهه ننڊ مان جاڳيو ته ڪونٽروءَ کي ڏسي پريشان ٿي ويو. ڪونٽروءَ بادشاهه کي ٻڌايو ته ليلان لالچ ۾ اچي نَوَ لکي قيمتي هار عيوض کيس چنيسر سان رهاڻ جو موقعو ڏنو هو. اها ڳالهه ٻڌي چنيسر بادشاهه ليلان تي چڙي پيو ۽ کيس پنهنجي دل تان لاهي ڇڏيائين ۽ هن کي پنهنجي ماتنن ڏانهن موٽائي موڪليائين.

هن واقعي کان پوءِ ليلان جيڪا چنيسر جي پٽ راڻي هئي ۽ راج ۾ وڏي مان مرتبي واري هئي، لالچ جي ڪري مڙس جي نظرن مان ڪري پئي. پوءِ ته هن گهڻا حيل و سڀيلا ڪيا ۽ چنيسر کي منٿ ميٽ ڪئي، پر چنيسر بادشاهه ليلان جي هڪ به نه ٻڌي آخر آسرو پلي ڏهاڳ جو داغ کڻي، پنهنجي پيڪن رواني ٿي. ليلان جي اندر پوءِ به اها آس رهي ته هڪ نه هڪ ڏينهن چنيسر هن جي غلطي معاف ڪري هن کي واپس ساڳيو مرتبو ڏيندو. پر سالن جا سال گذري ويا، چنيسر جي ڪاوڙ ٿڌي ڪانه ٿي.

گهڻن سالن کان پوءِ چنيسر بادشاهه پنهنجي وزير جڪري جي شاديءَ ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ ليلان جي اباڻي ملڪ پهتو. اتي شاديءَ جي ڪاڄ ۾ جڏهن اوچتو ٻئي آمهون سامهون ٿيا ته

پراڻي محبت کي ياد ڪري صدمي ۾ سندن ساھ جو پڪيٽڙو اڏامي ويو ۽ هو هن جهان مان
موڪلائي ويا.

بيت: 1

الله! ڏاهي مَر تيان، ڏاهيون ڏڪَ ڏسن،
مُون سين مون پرين، پورائيءَ ۾ پالَ ڪيا.

ڏاهي: سياڻي، عقلمند
مَر: نَه
پرين: محبوب، دوست
پورائي: ڪم عقلي، اڻ ڄاڻائي
پال: چڱائي، سنائي، پلائي

بيت جي سمجهاڻي

هيءَ بيت شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي رسالي جي ”سُر ليلان چنيسر“ مان چونڊيو ويو آهي. هن بيت ۾ شاهه سائين ٻڌائي ٿو ته ليلان جنهن سياڻپ سمجهي ٿو لکي هار عيوض پنهنجي مڙس جو ڪونٽروءَ نالي عورت سان سودو ڪيو هو. اها سياڻپ مهانگي پئجي وئي ۽ مرڳو مڙس من تان لاهي ڇڏيس.

ليلان پڇتائيندي الله تعاليٰ کان دعا گهري ٿي ته اي منهنجا مالڪ! مون کي اهڙو عقل نه ڏي، جنهن ۾ لالچ شامل هجي. اهڙي عقل واريون سياڻيون مون وانگر ڏڪ ڏسنديون آهن. پر جڏهن مون کي اهو لالچ وارو عقل نه هو ۽ جڏهن آءٌ سادي ۽ سچي هيس ته مون سان منهنجي محبوب مڙس تمام گهڻيون پلايون ۽ چڱايون ڪيون.

بيت: 2

جي ليلائي مَ لهين، تَه پُڻ ليلائيچ،
آسَر مَ لاهيج، سَجَڻ باجهيندڙ گهڻو.

ليلائي: منت ڪري   آسَر: آسرو اُميد
لهين: حاصل ڪرين، پائين   سَجَڻ: دوست، خير خواه
ليلائيچ: منت ڪج   باجهيندڙ: باجه ڪندڙ، باجهارو، رحم وارو

بيت جي سمجهاڻي

هيءَ بيت شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي رسالي جي ”سُر ليلان چنيسر“ مان چونڊيو ويو آهي. هن بيت ۾ شاهه سائين فرمائي ٿو ته: اي ليلان توکي پنهنجي مڙس جي رضامنديءَ لاءِ عاجزيءَ سان هيٺائين وٺي ٻاڏائڻ ۽ منت ڪرڻ گهرجي ۽ الله مان آسرو نه لاهڻ گهرجي، ڇو ته اهو رحم ڪرڻ وارو آهي. هن ڳالهه مان اسان کي اهو سبق ٿو ملي ته انسان کي پنهنجي رب آڏو هميشه ۽ هر هر ٻاڏائڻ ۽ منت ڪرڻ گهرجي. الله تعاليٰ مان ڪڏهن به آسرو لاهڻ نه گهرجي، ڇاڪاڻ ته الله تعاليٰ ڏاڍو باجهه ڪندڙ ۽ رحم وارو آهي. نيٺ ته بندي جو عرض اگهائيندو.

مشق

لوپ ۽ لالچ واري سوچ انسان لاءِ ڏکڻ ۽ خساري جو سبب بڻجي ٿي، پر سچائيءَ ۽ سادگيءَ سان خوشيون نصيب ٿين ٿيون. تنهن ڪري سچائيءَ سان ڏٺيءَ در پاڏائڻ گهرجي. ڇاڪاڻ ته الله سائين نهايت باجهارو ۽ رحم وارو آهي.

1- سوال:

1. شاهه عبداللطيف ڀٽائي ليلان جي زباني ڏک ۽ سک جو ڪارڻ ڇاڪي سڏي ٿو؟
2. شاهه صاحب ليلان کي ڪهڙي صلاح ٿو ڏئي؟
3. اُميد ۽ نا اُميديءَ بابت شاهه صاحب ڇا چيو آهي؟

2- هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو؟

لفظ	معنى	معنى	لفظ
ڏاهي	پورائي		
سجڻ	باجهيندڙ		
آسرو			

1. شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي سرليان چنيسر تي مختصر نوٽ لکو!
2. سر ليلان چنيسر ۾ شاهه صاحب جي ڏسيل ڳالهه مان اوهان ڇا سکيو آهي؟

عمر مارئيءَ جو قصو

عمر مارئيءَ جو قصو سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ مشهور آهي. مارئيءَ جي پيءُ جونالوپالڻو پنهور ۽ سندس ماءُ جونالوماڏوئي هو. هي مسڪين مارو ٿر جي ملير واري علائقي جي پالوا ڳوٺ ۾ پٺي پاري ۽ مال تي گذر سفر ڪندا هئا. مارئيءَ جو مڱڻو ننڍپڻ ۾ ئي سندس مائٽ ڪيت سان ٿيل هو. ساڳئي وقت سندن هڪ نوڪر ڦوڳ به مارئيءَ کي پسند ڪندو هو. مارئي سونهن ۾ سڀني کان سرس ۽ لچڻن ۾ لاجواب چوڪري هئي. جڏهن جوان ٿي ته ڦوڳ مارئيءَ جي پيءُ کان سندس سڱ گهريو. پر مارئيءَ جي پيءُ انڪار ڪيو. تنهن تي ڦوڳ ڪاوڙ ۽ حسد سببان وڃي وقت جي حاڪم عمر سومري کي هرڪايو ته مارئي جهڙي سهڻي ۽ من موهندڙ عورت شاهي محلات ۾ ئي سونهين.

عمر بادشاهه ڦوڳ کي ساڻ ڪري مارئيءَ جي ملڪ ملير اچي پهتو. صبح جو جڏهن مارئي پنهنجي سرتين سان ڪوهه تي پاڻي ڀرڻ آئي ته عمر ويس بدلائي پاڻي پيئڻ جي بهاني مارئيءَ جي ڀرسان اچي، کيس ڪنڀي ڪڍي اُٺ تي ويهاريو ۽ اچي عمر ڪوٺ ۾ قيد ڪيو. عمر، مارئيءَ کي لالچ ڏيندي چيو ته تون منهنجي پٽ رائي ٿي ويهه، پر مارئيءَ بنهه انڪار ڪيو. جڏهن عمر گهڻو ستايس ته هن کي چوڻ لڳي ته: ڪيت سان منهنجو سڱ ٿيل آهي، سو آءُ ڪنهن پٽي جي ٿي نه ٿي سگهان. مون کي موڪل ڏي ته موتي ملير وڃان.

عمر جي قيد ۽ بند ۾ رهندي، مارئي رات ڏينهن پنهنجن اباڻن، جيڏين سرتين ۽ وطن کي ساري جهرندي ۽ جهڄندي رهي. عمر جي پٽ پٽيهرن، بخمل ۽ بافتن کي اباڻي لوڻيءَ جي مٽ نه ڪيائين. عمر جي سون ۽ چانديءَ جي ڳهن، عطر عنبيرن، شاهي طعامن ۽ ميون مٺاين کي پنهنجي اباڻن جي سادي رهڻي ڪهڻيءَ، ڏٺ ۽ ڏونئرن جي برابر نه سمجهيائين.

عمر وٽ قيد دوران مارئيءَ جو من محلن ۾ مٽجھندو رهيو. عمر کي عرض ڪيائين ته جيئري مارن جو منهن ڪو نه ڏنم، پر جي وطن لاءِ واجهائيندي مري وڃان ته مهرباني ڪري

منهنجو مڙهه ملير موڪلجانءِ، ته جيئن ڏاڏاڻي ڏيهه جي ولڙين جو واس مون کي نصيب ٿئي.
مارئيءَ جي اها ڪيفيت ڏسي عمر بيوس ٿي پيو ۽ مارئيءَ کي پنهنجي پيٽ ڪري ملير
پڄائي آيو. مارئيءَ پنهنجي عزت آبرو سنڀالي رکي، هوءَ پنهنجي ماڻهن ۽ محبوب وطن ۽ ماڳ
سان سڄي رهي. عمر سومري پنهنجي آڻ مڃي ۽ مارئيءَ کي سوکڙيون پاڪڙيون ڏيئي پنهنجي
ملڪ ملير روانو ڪيو.

مارئيءَ جي سچائي، همت، بي ڊپائي ۽ پاڪدامني توڙي ساڻيهه جي سڪ ۽ مارن جي
محبت کي ڏسي شاهه صاحب تمام گهڻو متاثر ٿيو ۽ مارئيءَ جي ڪردار ملير، ڏٺ، چانگن ۽
چيلڙن، لوئيءَ ۽ لڄ کي هڪ ڌار سر ۾ سمائي، هن کي هڪ اهڙو مثال ڪري پيش ڪيو آهي،
جوهر انسان، عورت توڙي مرد سندس ڪردار جهڙو ٿيڻ ٿو چاهي. مارئيءَ طرفان، لالچ، قيد ۽
بند جون تڪليفون سهڻ ۽ وقت جي وڏيءَ طاقت سان مهاڏو اٽڪائڻ جو حوصلو اسان لاءِ سبق
آهي.

بيت: 1

جيها جي تيه، مون مارو مڃيا،
مون جيڏيون ملير ۾، چونڊين موڪ ميها،
منهنجي آه اها، ڪڏهن ڪيرائيندي ڪوٽ ڪي!

جيها:	جهڙا	ميها:	پاڇيءَ جو قسم
تيها:	تهڙا	آه:	رڙ صدا، دانهن
موڪ:	گهڻا، ججهها	ڪوٽ:	محل، قلعو

بيت جي سمجهاڻي

هيءَ بيت شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي رسالي جي 'سُر مارئيءَ' مان چونڊيو ويو آهي. هن بيت ۾ مارئي چوي ٿي ته منهنجا مارو مائت جهڙا به آهن، غريب مسڪين، ميرا سيرا، تهڙا ئي مون کي قبول آهن، ڇو ته اُهي منهنجا پنهنجا آهن. منهنجي ڳوٺ ملير ۾ منهنجيون سرتيون ۽ جيڏيون ججهها ميها ۽ ٻيون پاڇيون چونڊينديون هونديون، انهن سان ملڻ لاءِ منهنجي دل دانھون پئي ڪري ۽ ڏکي دل جي دانھن ۽ آه هڪ ڏينهن ضرور عمر بادشاهه جي ڪوٽ قلعي کي ڪيرائيندي ۽ آءُ آزاد ٿي پنهنجي ملڪ ملير وينديس.

بيت: 2

اِيءَ نه مارن ريت، جيئن سيٺ مٽائن سون تي،
اچي عمرڪوٽ ۾، ڪنڊيس ڪانه ڪريت،
پڪن جي پريت، ماڙين سين نه مٽيان.

اِيءَ:	اها	ڪريت:	خراب روش، ڪني ريت
ريت:	رسم، رواج	پريت:	محبت، سڪ، اڪير
سيٺ:	مٽ مائت، عزيز	ماڙي:	محلات
مٽائن:	بدلائن	مٽيان:	بدلايان

عمر ڪوٽ: علائقو شهر، جتي عمر بادشاهه جو محل هو. (هن وقت عمر ڪوٽ کي
ضلعي جي حيثيت حاصل آهي)

بيت جي سمجهاڻي

هيءَ بيت شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي رسالي جي ”سُر مارئيءَ“ مان چونڊيو ويو آهي. شاهه سائين مارئيءَ جي زباني عمر سومري کي جواب ڏيندي چوي ٿو ته: اي عمر سومرا! اهو اسان غريب ماروٿڙن جو دستور ۽ رواج نه آهي، جو سون ۽ دولت جي لالچ ۾ اچي. پنهنجيون مٽيون مائتيون بدلايون ۽ پنهنجا نانا ٽوڙيون. هتي عمرڪوٽ ۾ اچي آءُ ڪا اهڙي ڪڏي روش اختيار نه ڪنديس ۽ ڪوبه اهڙو ڪچو ڪم ڪانه ڪنديس، جو منهنجي مٽن مائتن ۽ مٽيءَ تي ڪو حرف اچي. مون کي پنهنجي اباڻن ڪنن ۽ مٽيءَ سان جيڪا محبت آهي، اها تنهنجي ماڙين عيوض هرگز نه مٽائينديس.

بيت: 3

الله! ائين مَ هوء، جيئن آءُ مَران بند ۾،
جُسو زنجيرن ۾، راتو ڏينهان روء،
پهرين وِجان لوء، پوءِ مَر پُچنم ڏينهڙا.

الله ائين مَ هوء:	اي الله ائين نه ٿئي	روء:	روئي تو رڙي تو
بند:	قيد	لوء:	وطن، ساڻيهه
جُسو:	وُجود، جسم	مَر:	پِلُ
راتو ڏينهان:	ڏينهن رات	پُچنم:	منهنجا پورا ٿين

بيت جي سمجهاڻي

هيءُ بيت شاھ عبداللطيف ڀٽائي جي رسالي جي ”سُرمارئيءَ“ مان چونڊيو ويو آهي، جنهن ۾ شاھ سائين مارئيءَ جي زباني پنهنجي ڌرتيءَ سان محبت جو اظهار ڪيو آهي. مارئي چوي ٿئي ته اي الله سائين! متان ائين نه ٿئي، جو آءُ هتي قيد ۾ ٿي مَري وِجان، منهنجو جسم زنجيرن ۾ قيد آهي، پر پوءِ به رات ڏينهن پنهنجي ماروٿڙن لاءِ پڪاريندي رهان ٿي. منهنجي هيءُ آس آهي ته پهرين پنهنجي وطن وِجان، پوءِ پل منهنجي زندگيءَ جا ڏينهن پورا ٿين ۽ مري وِجان.

مشق

هنن بيتن ۾ حب الوطني، پنهنجن هم وطنن سان وفاداري، قيد ۽ ڏاڍاين باوجود پنهنجي اصول تي قائم رهڻ ۽ انسان لاءِ پاڪيزگي قائم رکڻ جو پيغام ڏنو ويو آهي، ڇاڪاڻ ته انسان جيستائين پنهنجي مٽيءَ ۽ پنهنجي مائٽن سان سچو نه آهي، تيستائين هن جي شخصيت اڻپوري آهي.

سوال:

1. مارئيءَ کي عمر ڪهڙي سبب جي ڪري اغوا ڪيو؟
2. قيد ۾ مارئيءَ جي حالت ڪيئن هئي؟
3. قيد واري پوري عرصي ۾ مارئيءَ جو عمر سان سلوڪ ڪيئن رهيو؟
4. مارئيءَ سان قيد ۾ عمر سومري ڪهڙو ورتاءُ ڪيو؟

بيت جي ستن جي آخر ۾ آيل هم آواز لفظن کي قافيو چئبو آهي. هيٺ ڪجهه اهڙا لفظ لکجن ٿا. اوهان ڪجهه وڌيڪ اهڙا لفظ ڳولي لکندا؟

.....(3)	.....(2)	(1) ريت
.....(6)	.....(5)	(4) جيها

نوٽ: مارئيءَ جي ڪردار تي تفصيلي نوٽ لکو.